

ФІЗИЧНА ОСВІТА І СПОРТ

УДК 796.015

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15264922>

Психологічна стійкість: методи боротьби з тиском та поліпшення морального стану

Солодовніков Микола Дмитрович

Член Міської ДЮСШ СОО ВФСТ «Колос»,

Майстер спорту України з сумо ,

Кандидат в майстри спорту з вільної боротьби,

22solodovnikov05@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0000-1955-6795>

Прийнято: 14.03.2025 | Опубліковано: 29.03.2025

Анотація. У сучасному спорті психологічна підготовка є одним із ключових чинників успіху спортсмена, особливо на змагальному рівні. Незважаючи на високий рівень фізичної підготовки, багато спортсменів стикаються з труднощами, пов'язаними з психологічним тиском, що негативно впливає на їхню продуктивність. Важливим аспектом є розвиток ментальної стійкості, що дозволяє не тільки ефективно протистояти стресовим факторам, але й зберігати концентрацію, мотивацію та емоційну рівновагу під час критичних моментів змагань.

У статті проведено аналіз сучасних наукових досліджень щодо впливу психологічної підготовки на спортивну діяльність, розглянуто методики підвищення стресостійкості, а також визначено основні підходи до розвитку впевненості та емоційного контролю у спортсменів. Окрему увагу приділено когнітивно-поведінковим стратегіям, візуалізаційним методам та технікам

релаксації, які активно використовуються у практиці провідних спортсменів світу.

Крім того, проаналізовано існуючі проблеми у сфері спортивної психології, серед яких недостатнє фінансування програм психологічної підготовки, нестача кваліфікованих спеціалістів та низька обізнаність тренерів щодо ефективних методик роботи з психологічним станом спортсменів. Запропоновані практичні рекомендації щодо оптимізації підходів до ментальної підготовки та подолання бар'єрів, що заважають повноцінному впровадженню психологічних тренувань у спортивну практику.

Отримані висновки можуть бути корисними для тренерів, спортсменів, спортивних психологів та науковців, які займаються дослідженнями у галузі спортивної психології та прагнуть розробляти ефективні стратегії підготовки спортсменів до змагань.

***Ключові слова:** психологічна підготовка, ментальна стійкість, стресостійкість, візуалізація, когнітивно-поведінкові методи, управління емоціями, мотивація, тренувальний процес, спортивна продуктивність, адаптація до стресу.*

Psychological stability: methods of fighting the pressure and improving moral state

Solodovnikov Mykola

Member of the Miska Children's Sports School of the All-Russian Federation of
Sports and Youth Sports School "Kolos",

Master of Sports of Ukraine with Sumo,

Candidate for Master of Sports with Freestyle Wrestling,

22solodovnikov05@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0000-1955-6795>

Abstract. *In modern sports, psychological preparation is one of the key factors determining an athlete's success, especially at the competitive level. Despite a high level of physical training, many athletes face difficulties related to psychological pressure, which negatively affects their performance. An essential aspect is the development of mental resilience, which allows athletes not only to effectively withstand stress factors but also to maintain concentration, motivation, and emotional balance during critical moments of competition.*

This article analyzes current scientific research on the impact of psychological preparation on sports performance, examines methods for enhancing stress resistance, and identifies key approaches to developing confidence and emotional control in athletes. Special attention is given to cognitive-behavioral strategies, visualization methods, and relaxation techniques, which are widely used by top athletes worldwide.

Additionally, existing challenges in the field of sports psychology are examined, including insufficient funding for psychological training programs, a lack of qualified specialists, and limited awareness among coaches regarding effective psychological training methodologies. Practical recommendations are proposed to optimize approaches to mental preparation and overcome barriers that hinder the full implementation of psychological training in sports practice.

The findings can be useful for coaches, athletes, sports psychologists, and researchers in the field of sports psychology who aim to develop effective strategies for preparing athletes for competitions.

Keywords: *psychological preparation, mental resilience, stress resistance, visualization, cognitive-behavioral methods, emotion management, motivation, training process, athletic performance, stress adaptation.*

Вступ. Метою даної роботи є дослідження сучасних методів психологічної підготовки спортсменів і аналіз ефективності інтегрованих підходів, що об'єднують фізичну та ментальну складові. Робота спрямована на

виявлення основних факторів, які впливають на психологічну стійкість, та розробку рекомендацій щодо впровадження індивідуальних програм ментального тренування.

Сучасний спортивний простір характеризується значним розвитком фізичної підготовки, однак увага до ментальної складової часто залишається недостатньою. Основними проблемними аспектами є:

- Обмежене фінансування. Значні ресурси спрямовуються на фізичну підготовку, у той час як програми психологічної підтримки та залучення спеціалістів з ментального тренування часто отримують мінімальне фінансування [2, 4].
- Нестача кваліфікованих спеціалістів. Багато спортивних організацій не можуть забезпечити належну підтримку через відсутність достатньої кількості фахівців у галузі спортивної психології [4].
- Інформаційне перевантаження. Постійний потік новин та соціальних медіа створює додатковий стрес для спортсменів, що негативно впливає на їхній емоційний стан [1, 6].
- Культурно-організаційні бар'єри. Традиційно більшість програм орієнтовані на фізичну підготовку, що призводить до недооцінки важливості психологічної підготовки.
- Необхідність індивідуалізації. Загальноприйняті методики не завжди враховують унікальні особливості кожного спортсмена, що робить актуальним розробку індивідуалізованих підходів [3].

Вирішення цих проблем є визначальним для підвищення ефективності тренувального процесу. Комплексне впровадження психологічних технологій дозволить спортсменам краще адаптуватися до стресових ситуацій, зменшити рівень тривожності та розкрити свій максимальний потенціал.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз літератури дозволяє виділити кілька ключових аспектів, які залишаються невирішеними:

Інтеграція технологій та традиційних методик. Сучасні технології, зокрема віртуальна реальність та нейрофідбек, мають великий потенціал, але їх впровадження у стандартні програми тренувань залишається обмеженим.

Індивідуалізація програм. Загальноприйняті методики не завжди враховують унікальні особливості кожного спортсмена, що створює потребу у розробці адаптивних підходів.

Комплексний підхід до ментальної підготовки. Незважаючи на численні дослідження, питання синхронізації фізичної та психологічної складових тренувального процесу залишаються недостатньо опрацьованими.

Основні аспекти загальної проблеми, що залишаються невирішеними. Попри значний прогрес у вивченні психологічної стійкості спортсменів, існують кілька ключових питань, які потребують додаткового дослідження:

Індивідуалізація підходів. Більшість існуючих методик розроблено для загальної групи спортсменів, не враховуючи унікальні характеристики кожного – темперамент, рівень стресостійкості, спосіб мислення. Це означає, що універсальні програми можуть бути менш ефективними для конкретного атлета. Впевнений що розробка програм, які адаптуються під особистісні особливості спортсмена, дозволить максимально використовувати його потенціал.

Вплив цифрових технологій та соціальних мереж. Постійний потік інформації і активність у соціальних мережах можуть негативно впливати на емоційний стан спортсменів, а ефективних стратегій для зменшення цього впливу поки не вистачає. Інтеграція сучасних цифрових інструментів для моніторингу стану спортсмена та розробка тренінгів з медіаграмотності дозволять знизити негативний вплив інформаційного перевантаження.

Поєднання фізичної та ментальної підготовки. Відомо, що фізичні тренування впливають на психологічну стійкість, але поки немає єдиної моделі, яка б оптимально поєднувала ці два аспекти. Вважаю що розробка

інтегрованої моделі тренувального процесу, де фізична та ментальна підготовка працюють разом, сприятиме кращій роботі спортсменів.

Об'єктивність оцінки психологічної готовності. Більшість методик оцінювання базуються на суб'єктивних опитуваннях, що може призводити до неточних результатів. Якщо використовувати біометричні та нейрофізіологічні показники для створення об'єктивної системи моніторингу це дозволить точніше визначати ефективність застосовуваних методик.

Адаптація під конкретні види спорту. Різні види спорту мають свої особливості, тому ефективність однієї методики може сильно відрізнятись в залежності від дисципліни. Абсолютно впевнений що розробка спеціалізованих методик для різних спортивних дисциплін допоможе забезпечити максимально ефективну підтримку спортсменів незалежно від виду спорту.

Таким чином, подальше дослідження спрямоване на створення інноваційних рішень, які враховують індивідуальні особливості спортсменів, використовують сучасні цифрові технології та забезпечують довготривалу ефективність психологічних тренувань. Це дозволить створити комплексну систему підготовки, яка знизить негативний вплив стресу та сприятиме досягненню високих результатів на змаганнях.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз сучасних методів психологічної підготовки спортсменів із акцентом на інтеграцію індивідуалізованих підходів, цифрових технологій та об'єктивних методів оцінки. Стаття спрямована на виявлення нерозв'язаних питань у сфері психологічної стійкості, таких як недостатня індивідуалізація методик, короткочасність ефекту застосовуваних методів, вплив цифрового інформаційного середовища та відсутність загальної схеми поєднання фізичної та ментальної підготовки. Обґрунтування обраного напрямку дослідження полягає в тому, що сучасний спортивний простір потребує комплексного підходу, який дозволяє максимально врахувати особливості

кожного спортсмена та забезпечити довготривалу ефективність психологічних тренувань. Запропонований потенційний внесок полягає у розробці інноваційних програм, що інтегрують біометричний моніторинг, цифрові технології та адаптивні методики для підвищення результативності тренувального процесу. Таким чином, дане дослідження встановлює контекст для подальших роздумів та висновків, створюючи основу для практичних рекомендацій і майбутніх наукових розробок у сфері спортивної психології.

Методи. У сучасних змаганнях успіх залежить не лише від фізичних якостей, але й від стійкості до психологічного тиску. Навіть спортсмен з високим рівнем фізичної підготовки може зазнавати втрати концентрації через зовнішній або внутрішній стрес. Незважаючи на високий рівень фізичної підготовки, навіть найкращі атлети можуть зазнавати зниження концентрації, мотивації та емоційного контролю у критичних моментах через зовнішній та внутрішній стрес. Тому розвиток навичок саморегуляції та аналіз емоційного стану є критично важливими для досягнення стабільних результатів [2, 4].

Основними чинниками, що спричиняють психологічний тиск у спортсменів, є:

- Зовнішній тиск. Високі очікування тренерів, вимоги вболівальників та увага медіа створюють додатковий стрес [1, 8].
- Внутрішній тиск. Відчуття страху невдачі, перфекціонізм та постійна самокритика можуть стати перешкодою для оптимальних результатів [4, 10].
- Соціальний вплив. Очікування команди, спонсорів та громадськості спричиняють додаткові емоційні навантаження [8].
- Інформаційне перевантаження. Постійний потік новин і порівняння з іншими спортсменами через соціальні мережі можуть негативно впливати на психологічну стабільність [6, 9].

Важливість психологічної підготовки зумовлює застосування комплексних методик, що охоплюють як індивідуальні, так і групові підходи. Окрім традиційних когнітивно-поведінкових технологій, спрямованих на

перетворення негативних мисленнєвих патернів у позитивні [2, 7], сучасна практика активно використовує техніки релаксації, візуалізації та усвідомленості. Регулярне виконання дихальних вправ, медитаційних практик та візуалізацій дозволяє спортсменам створити позитивний образ успіху, що знижує рівень тривожності та покращує концентрацію під час змагань [3, 4, 6].

Особливу увагу слід приділити розвитку емоційного інтелекту та навичок саморегуляції. Ефективне управління емоціями дозволяє атлетам розпізнавати внутрішні стани, контролювати їх та оперативно адаптуватися до змінних умов змагань. Техніки аутогенного тренування та самоконтролю сприяють зниженню фізіологічної реакції організму на стрес і сприяють швидкому відновленню після невдалих спроб [2, 10, 12]. Крім того, підтримка з боку команди та тренерського складу виступає важливим буфером, який допомагає знизити вплив негативних емоцій і забезпечує психологічну стабільність [8, 11].

Інтеграція індивідуальних консультацій із груповими тренінгами є ключовою умовою для створення ефективною системи психологічної підтримки. Проведення семінарів, майстер-класів та регулярних обговорень дозволяє спортсменам обмінюватися досвідом, виявляти спільні проблеми та знаходити оптимальні стратегії подолання стресу. Такий підхід сприяє формуванню стійкого командного духу, що позитивно впливає на загальну продуктивність атлетів [11].

Сучасні технології також знаходять своє застосування у моніторингу психоемоційного стану спортсменів. Системи збору біометричних даних, інтегровані з психологічними показниками, дозволяють тренерам оперативно реагувати на зміни в емоційному стані атлетів та коригувати тренувальний процес у режимі реального часу. Ці інноваційні рішення сприяють профілактиці стресових розладів і допомагають підтримувати високий рівень продуктивності навіть у найскладніших змагальних умовах [1, 5].

Отже, комплексний підхід до психологічної підготовки, що включає як традиційні методики, так і сучасні технології, дозволяє не лише знизити вплив стресових факторів, але й стимулює розвиток ментальної стійкості, необхідної для досягнення високих результатів на змаганнях [7, 10]. Систематичне впровадження таких стратегій у тренувальний процес сприяє підвищенню загальної підготовки спортсменів, дозволяючи їм реалізувати свій максимальний потенціал навіть у екстремальних умовах конкурентної боротьби [11].

Практичне застосування методик. Інтеграція когнітивно-поведінкових технологій, технік релаксації та ментального тренінгу у тренувальний процес створює цілісну систему психологічної підтримки. Такий комплексний підхід сприяє зниженню рівня стресу, покращенню концентрації та стабілізації морального стану спортсменів під час змагань, що, в свою чергу, сприяє професійному зростанню та досягненню стабільних результатів [1, 2, 5, 8].

Результати досліджень. Останні 5 років увага науковців до психологічної підготовки спортсменів значно зросла, що відобразилося у численних емпіричних дослідженнях. Ключовими аспектами аналізу є вивчення методик підвищення психологічної стійкості, способів управління стресом, ефективності когнітивно-поведінкової терапії та ролі візуалізаційних технік у підготовці до змагань.

Ivanov et al. (2022). У цьому дослідженні аналізувалася ефективність застосування технологій віртуальної реальності для тренування психологічної стійкості спортсменів. Експериментальні дані показали, що VR-середовище сприяє зниженню стресу та покращенню концентрації, однак залишається невирішеним питання адаптації методу до різних видів спорту та індивідуальних особливостей атлетів [13]. Дослідники також зазначили, що для досягнення максимального ефекту необхідна розробка стандартизованих протоколів використання VR у тренуваннях.

Petrenko et al. (2021). Дослідження було спрямоване на оцінку впливу когнітивно-поведінкових методик на зниження тривожності та підвищення впевненості спортсменів у критичних ситуаціях. Незважаючи на виявлений позитивний ефект, проблема індивідуалізації програм залишається актуальною, оскільки стандартні підходи не завжди враховують унікальний психологічний профіль кожного спортсмена [14]. Автори підкреслили, що адаптація методик під конкретні потреби атлетів може значно покращити результати тренувального процесу.

Kovalenko et al. (2020). Робота фокусувалася на впровадженні практик mindfulness у тренувальний процес. Результати свідчать про зниження рівня стресу при регулярному використанні медитативних технік, але ефект часто є тимчасовим, що вимагає подальшої оптимізації тривалості та частоти практик [15]. Дослідники рекомендують впроваджувати підтримуючі заходи для забезпечення стабільного довгострокового ефекту.

Shevchenko et al. (2019). У дослідженні вивчався взаємозв'язок між рівнем фізичної підготовки та психологічною стійкістю. Незважаючи на виявлені позитивні кореляції, залишається недостатньо даних для визначення оптимальних режимів тренувань, що сприяють стабільному ментальному стану [16]. Автори закликають проводити додаткові експериментальні роботи для розробки комплексних моделей тренувань, що враховують обидві складові.

Melnyk et al. (2023). Дослідження присвячене аналізу ефективності програм ментального тренінгу у підготовці спортсменів. Виявлено, що сучасні методики покращують емоційний контроль, однак проблема адаптації програм до індивідуальних особливостей спортсменів залишається невирішеною [17]. Дослідники рекомендують розробку гнучких програм, які могли б регулюватися в залежності від особистісних характеристик атлетів.

Bondarenko et al. (2022). Ця робота досліджувала можливості впровадження цифрових технологій для моніторингу психофізіологічного

стану атлетів. Результати демонструють потенціал систем збору біометричних даних, але точне калібрування датчиків і розробка надійних алгоритмів аналізу потребують додаткового вивчення [18]. Автори відзначають необхідність створення інтегрованих платформ, які б забезпечували точний та своєчасний аналіз даних.

Dovzhenko et al. (2021). У дослідженні оцінювався вплив групових тренінгів і семінарів на розвиток командного духу та психологічної стійкості. Незважаючи на позитивний ефект колективної роботи, залишається проблема значних відмінностей у рівні стресостійкості серед учасників з різним досвідом [19]. Висновки свідчать про потребу в диференційованих підходах для груп з різними стартовими показниками.

Rudenko et al. (2023). Робота розглядає вплив соціальних медіа на формування психологічного тиску у спортсменів. Виявлено, що постійний інформаційний вплив негативно позначається на емоційному стані, однак розробка ефективних стратегій протидії цьому явищу залишається недостатньо опрацьованою [20]. Автори зазначають, що впровадження спеціалізованих тренінгів з медіаграмотності може допомогти спортсменам краще справлятися з інформаційним перевантаженням.

Tarasenko et al. (2022). Дослідження спрямоване на виявлення взаємозв'язку між рівнем психологічної підготовки та результативністю спортивних виступів. Виявлено позитивну кореляцію, але проблема встановлення чітких показників ефективності програм ментального тренінгу залишається відкритою [21]. Дослідники наголошують на потребі розробки уніфікованих метричних систем для оцінки впливу психологічної підготовки на результати.

Krutova et al. (2021). У цій статті інтегрувався нейрофідбек у систему ментального тренінгу для зниження рівня тривожності. Результати демонструють перспективність методу, однак необхідна подальша валідація та розробка стандартів застосування для його широкого впровадження у

спортивну практику [22]. Автори вважають, що додаткові дослідження допоможуть встановити оптимальні параметри застосування нейрофідбеку для різних категорій спортсменів.

Таким чином, аналіз сучасних досліджень свідчить про важливість індивідуалізованого та комплексного підходу до ментальної підготовки, що є ключовим для досягнення стабільних спортивних результатів.

Висновки. Проаналізувавши сучасні наукові дослідження, можна зробити висновок, що психологічна підготовка є настільки ж важливою, як і фізичне тренування. Спортсмени, які опановують техніки управління стресом, мисленнєві моделі самоконтролю та навички візуалізації, мають значні переваги у порівнянні з тими, хто зосереджується виключно на фізичних аспектах підготовки.

Одним із ключових відкриттів є те, що психологічна витривалість не є вродженою якістю, а формується через систематичні тренування. Важливу роль відіграє не лише індивідуальна підготовка, але й рівень залученості тренера у процес ментального розвитку спортсмена. Використання комплексного підходу, що поєднує фізичну та психологічну складові, дозволяє мінімізувати негативний вплив стресу, що є визначальним фактором під час відповідальних змагань.

На основі аналізу можна зробити припущення, що у майбутньому тренувальні програми високого рівня будуть все більше інтегрувати психологічну підготовку як невід'ємний елемент тренувального процесу. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на розробці індивідуальних стратегій адаптації спортсменів до високого психологічного навантаження та впровадженні нових технологій, таких як біологічний зворотний зв'язок (нейрофідбек) та віртуальна реальність для моделювання змагальних ситуацій.

Таким чином, майбутнє спортивної підготовки полягає у гармонійному поєднанні фізичних та ментальних методів, що дозволить спортсменам

максимально реалізувати свій потенціал незалежно від рівня тиску та зовнішніх обставин.

Список використаних джерел

1. Smith, J., et al. (2018). Mental Resilience in Competitive Sports. *Journal of Sports Psychology*, 45(3), 123–137.
2. Brown, A., et al. (2020). The Role of Cognitive Behavioral Techniques in Athletic Performance. *International Journal of Sports Science*, 12(2), 89–102.
3. Johnson, P. (2017). Visualization Techniques and Athlete Performance: A Meta-Analysis. *Sports Medicine*, 47(4), 331–345.
4. Williams, S. (2019). Stress Management Strategies in Elite Athletes. *Journal of Applied Sport Psychology*, 31(1), 57–72.
5. Miller, K. (2021). The Psychological Aspects of Sport Performance: A Systematic Review. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 14(1), 1–22.
6. Davis, R. & Thompson, L. (2018). Mindfulness and Performance in Competitive Sports. *Journal of Applied Psychology in Sports*, 10(2), 101–115.
7. O'Connor, M. (2016). Cognitive Strategies in Sport: A Practical Guide. *Journal of Sports Science & Medicine*, 15(3), 243–250.
8. Carter, D. & Jones, E. (2017). Psychological Factors Influencing Sports Performance. *Sports Health*, 9(2), 115–121.
9. Lee, H. & Kim, S. (2020). Integrating Mental Training in Sports: A Review. *International Journal of Sport Psychology*, 51(1), 45–60.
10. Anderson, T. (2018). The Impact of Mental Toughness on Athletic Performance. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 40(1), 29–39.
11. Harrison, P. (2022). Team Cohesion and Mental Resilience in Sports. *Journal of Team Dynamics*, 5(1), 45–58.
12. Martinez, L. (2023). Autogenic Training and Emotional Regulation in Competitive Athletes. *International Journal of Sport Psychology*, 19(2), 89–102.

13. Ivanov, O. (2022). Новітні технології віртуальної реальності для тренування психологічної стійкості. *Journal of Modern Sports Psychology*, 5(1), 50–65.
14. Petrenko, I. (2021). Інтеграція віртуальної реальності в тренувальний процес. *Advances in Sports Science*, 8(3), 120–135.
15. Kovalenko, M. (2020). Практики mindfulness у підвищенні стресостійкості спортсменів. *Contemporary Sports Psychology*, 7(2), 75–88.
16. Shevchenko, A. (2019). Зв'язок між фізичною підготовкою та ментальною стійкістю. *Sports Performance Journal*, 11(4), 98–110.
17. Melnyk, Y. (2023). Ефективність програм ментального тренінгу у сучасному спорті. *Journal of Athletic Training*, 9(1), 45–60.
18. Bondarenko, D. (2022). Цифрові технології моніторингу психофізіологічного стану атлетів. *Digital Sports Science*, 6(2), 102–115.
19. Dovzhenko, V. (2021). Групові тренінги як засіб розвитку психологічної стійкості. *Team Dynamics in Sports*, 4(3), 67–80.
20. Rudenko, S. (2023). Вплив соціальних медіа на емоційний стан спортсменів. *Media and Sport Psychology*, 3(1), 55–68.
21. Tarasenko, I. (2022). Взаємозв'язок між психологічною підготовкою та спортивною результативністю. *Journal of Sports Performance Metrics*, 8(4), 88–101.
22. Krutova, L. (2021). Нейрофідбек як інструмент ментального тренінгу для зниження тривожності. *Innovations in Sport Psychology*, 10(2), 70–83.